

Nordisk politiforskning
 Årgang 2, Nr. 1-2015 s. 112-115
 ISSN Online: 1894-8693

Stig O. Johannessen

Politikultur Identitet, makt og forandring i politiet

Akademisk forlag 2013

Anmeldt av Bjørn Barland

Førsteamanuensis Politihøgskolen

Stig O. Johannessen har skrevet en leseverdige, interessant og viktig bok om politiet. Boka er viktig fordi den stiller noen spørsmål som bør interessere både politiet selv og samfunnet forøvrig. Boka har en ambisjon om å se politiet og ulike praksiser fra innsiden og gjennom det si noe om politikultur.

Det er tre hendelser som har motivert forfatteren til å skrive boka. Disse hendelsene var politiets ulovlige demonstrasjoner i Oslo 25. mars 2009, terrorangrepet 22. juli 2011 og fremleggelse av rapporten fra «22. juli-kommisjonen», altså Gjerv-rapporten, 13. august 2012. Boka ble påbegynt 2010, men ble langt mer aktuell etter hendelsene i 2011 og 2012. Boka er tematisk organisert gjennom fire praksiser: *operativ praksis*, *akademisk praksis*, *fagforeningspraksis* og *byråkratisk praksis*. Praksisene presenteres, og i påfølgende kapitler skrives det inn fire historier som følger opp praksisene. Historiene har fått betegnelsene *katastrofe*, *konstruksjon*, *konflikt* og *krise*. Forfatteren plasserer seg i en tradisjon som han definerer som *den kritiske organisasjonsforskningen* (s. 20).

Boka kommer på et tidspunkt hvor politiet får stor oppmerksomhet. Politikere, media og publikum er, med rette, opptatt av politiets funksjon, plass og rolle i vårt samfunn. Boka er derfor tidsriktig og sier oss noe viktig om diskusjonene i, og om, politiet. Imidlertid er bokas styrke, nemlig det å reise gode og viktige spørsmål, også det som kan være bokas svakhet. Det er nemlig uklart om dette er en *debattbok* skrevet av en meget kompetent forsker, eller om den skal forstås som et *forskningsbidrag* på norsk politi. Forfatterens ambisjon er beskrevet slik: «... denne boka er skrevet for alle som er interessert i politiets organisasjonskulturer og lederskap i et samfunn i forandring. Jeg håper boka kan gi et kunnskapsbidrag til den videre diskusjonen om disse temaene» (s. 22). Jeg tar utfordringen og vil mot slutten gi min konklusjon om hvorvidt denne boka er et kunnskapsbidrag *til den videre diskusjonen*. Min anmeldelse av boka tar utgangspunkt i at den ønsker å framstå som et forskningsbidrag. Dette kan være helt feil og innebære at jeg dermed gir en anmeldelse på feil premisser. Jeg tar den sjansen.

Boka har som tittel *Politikultur*, hvor kultur er det analytiske grepet. Kultur som analytisk begrep er i mange sammenhenger uten verdi og analytisk kraft dersom det ikke brukes med presisjon. Kultur har blitt et begrep som forklarer alt vi egentlig tror vi er enige om. Det er mangel på *køkultur* i trafikken, det er *kystkultur*, *bygdekultur*, *innvandrerkultur*, *ungdomskultur*, *finkultur*, *drikkekultur* osv. Implisitt ligger det en verdi i et slikt begrep forstått på en måte som at de som ikke innehar «denne kulturen», mangler noe eller er annerledes. I andre

sammenhenger blir kultur definert som handlingsmønster eller som fortolkningsrammer. Poenget mitt er at kulturbegrepet er diskutert i de fleste klassiske verkene innenfor sosiologi, antropologi og i ledelses- og organisasjonsforskning der det er presentert på en måte som gir en retning. På s. 29 gjør forfatteren et forsøk på å avklare sitt politikulturbegrep. Det påpekes her at kulturbegrepet er vanskelig og omdiskutert. Likevel er politikultur definert som konkrete prosesser som foregår i politiorganisasjonen, samtidig som politikultur er å forstå som måter å handle, tenke, snakke og utøve arbeid på. Når kultur og praksis holdes opp som det samme, blir hele kulturbegrepet hengende i lufta. Er praksisene, som denne boka bygger på, destillert ut av en kulturanalyse eller er det innenfor disse praksisene *politikultur* trer fram? Fra s. 29–35 forsøker forfatteren å redegjøre for dette. Jeg kan ikke forstå dette annerledes enn at praksisene er valgt mer som kategorier som skal ordne stoffet. Forfatteren sier at praksisene er valgt for å «... kunne forstå noen av handlemåtene, og ikke minst konfliktene som observeres, og som det fortelles om» (s. 33). Kultur blir som begrep både det som beskriver og det som forklarer. Forfatteren har kanskje et avklart forhold til dette, men teksten i boka gir oss ikke noe svar på hvorfor begrepet kultur skal bringe analysen i en bestemt retning.

Dette leder oss over på neste spørsmål: Hva er denne bokas empiriske fundament? På s. 20 forteller forfatteren at han tilhører en gren av organisasjonsforskningen som *hører til de kritiske skoleretningene*. Selv om forfatteren her belegger sin teoretiske posisjon med et omfattende noteapparat, blir det i boka uklart hva som er den metodiske posisjonen. Når vi leser boka, kan vi, litt grovt, definere boka inn i en metodisk tilnærming som tradisjonelt vil ligge i den *kvalitative metoden*. Her er det samtaler, intervjuer, dokumentanalyse osv. som utgjør det empiriske grunnlaget. Dette er en legitim og helt nødvendig måte å tilnærme seg fenomenet på når en ønsker å identifisere meningskonstruerende prosesser i et definert felt. I mange kapitler får vi gode beskrivelser fra en «utenfra-forsker». Problemet blir at disse beskrivelsene i liten grad bygger oppunder eller leder til mange av de noe *bombastiske* konklusjonene som presenteres. Ofte blir jeg som leser sittende igjen å lure på hvor i datagrunnlaget forfatteren henter støtte til disse konklusjonene. En distansert problematisering av hva som var grunnen til at den eller de ble intervjuet, er helt fraværende. Var det noen intervjuer som fortalte andre historier som kunne kontrastere det som ble sagt? I stedet får vi utsagn av typen: *I samtale med en gruppe* (s. 45), *En innsatsleder jeg snakket med* (s. 69) *Mange av studenten forteller at ...* (s. 160). Det er litt synd at forfatteren har valgt en framstilling som i liten grad klargjør den forskningsmessige tilnærmingen. I kapitlet hvor politiforskningen blir diskutert (s. 120–134) byr jo forfatteren på viktige og spennende refleksjoner av vitenskapsteoretisk og metodologisk karakter. Derfor er det uforståelig at ikke forfatteren selv gir oss en grundig metodisk beskrivelse av hvordan han ble møtt i politiet som forsker med et «utenfra-blikk». Var det motstand, fikk han tilgang til feltet, hvordan ble han behandlet, hvordan gikk han fram som forsker for å skape tillit, nærhet og samtidig distanse for analysen? Dette ville gitt verdifull og nyttig kunnskap om hvilke muligheter og begrensninger som gjør seg gjeldende når vi forsker på og i politiet. Jeg

vil også påstå at en grundigere beskrivelse av denne delen av prosjektet ville kunne fortelle langt mer om *politikultur* i betydning: *verdier, normer og virkelighetsoppfatninger* enn det som kommer fram i de praksisene og historiene som er valgt.

Som en fortsettelse på dette får vi i boka presentert klare konklusjoner uten at vi samtidig har fått presentert bakgrunnsdata på hvordan slike konklusjoner kan trekkes. Det beste eksemplet på dette finner vi under overskriften: *De operative generalistene* (s. 45–50). Dette kapitlet avsluttes med et underkapittel om *Etikk, demokrati og menneskerettigheter* (s. 49). Her kan vi lese at forfatteren sitter igjen med et inntrykk av «... at etisk tenkning i den politioperative politipraksisen ikke koples så tett til demokratiske verdier og menneskerettigheter. Dette kan ha sammenheng med at demokrati og menneskerettigheter ikke nødvendigvis samsvarer med den utberedte taushetsmoral og etikk i den operative politipraksisen, eller med håpet om kulturell orden». Forfatteren fortsetter med en utledning om demokrati og mangfold og retten til å ytre seg som ingen kan være uenig i. Problemet blir at forfatteren langt på vei konkluderer med at operativt politiarbeid i seg selv, eller de som er i den politioperative praksisen, har eller utvikler en «kultur» som motstrider grunnleggende demokratiske verdier og menneskerettigheter i vårt samfunn. Hvordan kan vi ellers forstå utsagn av typen: «Her ligger kanskje også kimen til hvorfor det operative politiet i seg selv ikke kan forventes å bidra til et liberalt demokrati.» Dersom forfatteren mener at han gjennom sine intervjuer og observasjoner har funnet at store deler av det norsk politi representerer, kultiverer eller dyrker fram antidemokratiske holdninger, bør alarmklokkene ringe. Dette må opp og fram i sin fulle bredde. Forfatteren bør fortelle oss mer om hvordan dette ble oppdaget, hvor i organisasjonen dette framtrer, og hvilke prosesser det er som fører fram til disse påståtte holdningene. Forfatteren selv mener å kunne begrunne dette med at *noen lensmannsbetjenter* ikke hadde en prinsipiell avklart politisk holdning til *datalagringsregulativet*, men stolte på fagforeningens offisielle syn. Dersom forfatteren på alvor mener at det operative politiets eventuelle antidemokratiske holdning kan begrunnes med noen lensmannsbetjentes uavklarte holdning til *datalagringsregulativet*, blir jeg sittende igjen med stor grad av uro og undring. Hva vil forfatteren med dette? Hva er det jeg blir fortalt? Dette er grunnleggende og dypt alvorlige konklusjoner eller rettere sagt påstander. Det er såpass alvorlig at forfatteren skylder leserne troverdige beskrivelser og presise analyser som gir grunnlag for disse konklusjonene.

Et annet eksempel på empirisk «uklarhet» er når forfatteren avlegger Beredskapstroppen (BT) et besøk i kapitlet *De operative spesialistene* (s. 51–57). Beskrivelsene av BT henter forfatteren i stor grad fra *Beredskapstroppen gjennom 30 år*, som er et jubileumshefte. Forfatteren har utført datainnsamlingen bl.a. gjennom en rekke samtaler med lederen for BT. Til tross for denne tilgangen til feltet og til aktørene så er forfatteren mest opptatt av og bruker stor plass på å presentere en *verdikalender* som henger på veggen, og som aktivt brukes i troppen. Verdikalenderen består av en viktig verdi for avdelingen som vektlegges hver måned. Dette er verdier av typen «samhold gir styrke» eller «du er ikke

god før du gjør andre gode». De ulike verdiene blir ramset opp og i noen grad problematisert sammen med noen litt løsrevne uttalelser. Igjen stiller jeg spørsmålet; hva er det forfatteren vil fortelle oss her? Disse verdiene blir for forfatteren viktige for å forstå Beredskapstroppen, det er åpenbart. Men hvorfor bruker ikke da forfatteren disse verdiene som grunnlag for intervjuer, observasjoner osv.? Er dette nedfelte, internaliserte verdier eller er det bare noe det prates om? Hvor i forberedelsen, kommunikasjonen, treningsarbeidet, humoren osv. er det verdiene kommer til uttrykk? Senere i boka (s. 88–105) har forfatteren en kritisk gjennomgang av hva som gikk galt med det operative politiarbeidet og BT i forbindelse med aksjonene på Utøya. Dette bygger i stor grad på Gjør-rapporten. Her sitter jeg imidlertid og venter på at forfatteren skal ta opp igjen de verdiene som han finner så sentrale i sine beskrivelser av BT, og i hvilken grad disse kan danne et utgangspunkt for en analyse og dels forklaring på det som gikk galt. Et tredje eksempel på manglende analyse er på s. 99, hvor forfatteren utleder noe interessante teorier om hva som utløses i en ekspertgruppe som BT når de blir utsatt for uventet stress. Her nevnes at viktig informasjon forsvinner, tolkninger av situasjoner blir gjort i samsvar med sterke oppfatninger om sikreste løsning, med mer. Dette er en stressreaksjon som på BT virker samlende, og som ikke utløser panikk som tilfellet ville vært i andre grupper. Så stiller forfatteren følgende spørsmål: *Kan det være noe av dette som skjedde med Beredskapstroppen under operasjonen?* Dette er godt spørsmål, men hvorfor operasjonaliseres ikke dette til gode spørsmål og brukes videre i intervjuer med aktørene i BT? Forfatteren må jo befinne seg i en drømmesituasjon for en som er opptatt av ledelse, og som har fått tilgang til et så definert og begrenset felt. Det er noen beskrivelser av hvordan sjefen for BT opplever kritikken (s. 56), men det kommer ingen analyse. Kunne forfatteren gå tilbake til verdikalenderen som han tidligere brukte mye plass til i beskrivelser av BT, og brukt disse som en motor i analysen? Det hele blir lett beskrivende og ender opp i ingenting. Etter å ha lest dette kapitlet flere ganger sitter jeg igjen med en følelse av at forfatteren før han tok kontakt med BT hadde bestemt seg for hva han skulle mene, og at de meningene tok utgangspunkt i *22. juli-rapporten*. Det er legitimt å ønske et konkret utgangspunkt for observasjoner og intervjuer, men da burde dette vært kommunisert tydelig som en premiss for analysen.

Alt i alt er boka *Politikultur* en bok som engasjerer og bør leses. Forfatterens ambisjon med boka er at «... boka kan gi et kunnskapsbidrag til den videre diskusjonen om disse temaene» (s. 22). Det har han klart. Denne boka leses og diskuteres i og utenfor politiet og den engasjerer, noe bl.a. denne anmeldelsen er et bevis på. Forfatteren har med sin bakgrunn i organisasjonsforskning evnet å identifisere viktige, spennende og konfliktfylte områder i politiet som fortjener oppmerksomhet og samtidig fortjener å bli utfordret. Bokas styrke er, som sagt, også det som er bokas svakhet. Forfatteren nøyer seg ikke med å løfte fram de gode og velbegrunnede spørsmål og refleksjoner som innledning til en viktig debatt, men gir seg også i kast med konklusjonene. Skal konklusjonene ha den nødvendige tyngde utover personlige betraktninger, burde forfatteren i større grad gitt til kjenne en teoretisk og metodisk posisjon. Det ville gitt refleksjonene et fundament og en retning utover det å bare reflektere.